

INTRODUCCIÓ A LA SOCIOLOGIA

**Júlia TORRES CANELA
Ramon ALCOBERRO PERICAY**

TEMA 2 – Quines són les dimensions socials bàsiques?

- **Les tres perspectives bàsiques en Sociologia.**
- **Estructures socials**
- **Funcions socials**
- **Les quatre funcions bàsiques: anàlisi sistèmic A.G.I.L. / L.I.G.A.**
- **Funcions socials: valors i normes.**
- **El valor normatiu i el valor emotiu**
- **Què és un grup social?**
- **Grups socials: Comunitat i Associació**
- **Endogàmia, estereotips i "bocs expiatoris"**
- **Acció social: Concepte i tipus**
- **Acció social: Rol i status**
- **El model dramàtic de Goffman: regions davanteres i regions traseres**
- **La teoria de l'espai personal d'Edward T. Hall.**
- **"Habitus"**
- **Què és una teoria estructuralista?**
- **Què és l'interaccionisme simbòlic?**

2.1.- Les tres perspectives bàsiques en Sociologia.

En la teoria sociològica contemporània, que bàsicament s'ha desenvolupat dins el paradigma funcionalista, hi ha diferents enfocaments que a l'engròs poden classificar-se en tres perspectives:

1. **Sistèmica:** segons la qual la realitat social està estructurada segons sistemes i subsistemes que existeixen com a tal quasi independentment de la voluntat dels individus que els formen. Naixem, vivim i morirem dins un sistema impersonal que no hem triat però que condiciona i/o determina les nostres opcions i les nostres possibilitats d'acció. Les teories sistèmiques més conegudes són el funcionalisme de Talcott Parsons i l'estructuralisme constructivista de Pierre Bourdieu.
2. **Subjetiva:** segons la qual la realitat social està determinada (al menys en les societats modernes) per les decisions dels individus (tècnicament anomenats "actors socials"), que sovint no actuen de forma racional en aparença; però que, quan es consideren des d'un punt de vista social, prenen un sentit coherent. Les persones tenen vivències, generen accions, etc. Són les persones les qui fan moure la màquina social –i no al revés (en aquesta perspectiva es parla de l'individualisme metodològic). La teoria subjectivista més coneguda és el constructivisme de Berger i Luckmann.
3. **Dual:** segons la qual individus i sistemes es retroalimenten mútuament. La clau d'aquesta relació dual és el llenguatge. Els humans són capaços de parlar i, en conseqüència, de construir món i sistemes de relacions i de símbols que inclouen identitats personals i estructures socials alhora. La teoria dual més coneguda és la de l'acció comunicativa, que és el nom que generalment es dona als treballs sobre "democràcia deliberativa" de Habermas, però en aquest nivell s'inclou tot el treball sobre societat de la informació, societat del risc (Beck)...

Cadascuna d'aquestes tres metodologies usa el seu propi vocabulari i té el seu propi camp d'aplicació. Mentre la primera emprava molt sovint les estadístiques, en canvi la segona té un enfocament més "fenomenològic" (s'interessa per aspectes més qualitius i per sentiments, emocions...), mentre que l'enfocament dual és "informatiu", és a dir situa individus i coses en una xarxa de relacions mútues, en què l'important és l'ús del llenguatge i la quantitat d'informació que cada individu aporta a la xarxa.

2.2.- Estructures socials

La diferència entre l'Antropologia i la Sociologia rau en el fet que l'Antropologia estudia només individus aïllats, i agregats (grups casuals) o membres de petites comunitats (família, tribu, amics...) mentre que la Sociologia no estudia individus singulars, sinó estructures col·lectives i organitzades de les quals formen part els individus.

L'anomenat "Funcionalisme estructural" és la teoria que més profundament ha plantejat la idea que les societats són mogudes per estructures i sistemes, que tenen una lògica pròpia independent de les voluntats dels subjectes que la formen (i que s'hi troben "atrapats"). Per a un funcionalista, "qui" fa una cosa no és especialment important (fins i tot a l'extrem qualsevol individu

podria ser fàcilment intercanviat per un altre). L'estudi sociològic es pregunta "què" fa i, sobretot, "quin sentit" té allò que fa.

El funcionalisme descriu els elements mínims de la relació social a través de dos conceptes bàsics: estructura i funció, que s'impliquen mútuament.

Les estructures són sistemes de regles d'un sistema relativament estables i que tendeixen a continuar en el temps, malgrat els canvis legals o polític. Per ex: una estructura seria la relació entre empresari i assalariat, que no canvia en profunditat tot i que en un moment donat puguin canviar les lleis laborals. Els estructuralistes no s'interessen pels individus concrets (consideren que són intercanviables), sinó per les estructures que són els requisits previs o el marc en què actuen els individus.

Una estructura té com a mínim quatre característiques:

- S'articula al voltant d'una norma interior (o d'un conjunt de normes) que li donen solidesa
- Està formada per un conjunt d'instàncies coordinades entre si (normes i individus) que li permeten actuar a la recerca d'una finalitat determinada.
- Està adaptada a l'ambient en què apareix
- Té alguna forma de transformar-se quan hi ha canvis socials profunds.

El concepte d'estructura aparegué amb la lingüística i concretament amb el professor suís Ferdinand de Saussure (1857-1913). Per a Saussure quan analitzem el llenguatge veiem que es fonamenta en un sistema de regles organitzades i coherents (la "gramàtica"); una llengua no són només paraules, sinó també regles que fan significatives aquestes paraules. Quan coneixem aquestes regles podem "construir" un nombre infinit d'oracions.

A més, el significat de les paraules dins un llenguatge, també es comprèn a través de diferències (p. ex., "arbre" és diferent d'arbust, de bosc, de matoll... paraules que tenen significats similars però que no signifiquen el mateix).

Aplicat a la Sociologia el concepte d'estructura és molt productiu perquè una societat també és un sistema de regles i de diferències.

En la perspectiva estructuralista, una societat és una mena de "sistema de subsistemes", cadascun dels quals està dissenyat –ni que sigui en forma impersonal– per tal de servir a alguna finalitat. Per això es diu **que una Estructura està vinculada a una Funció**; per ex.: l'estructura salarial té la funció de mantenir el capitalisme, l'estructura familiar té la funció d'educar els infants i de conviure, etc.

Per tal de fer alguna cosa en la pràctica (funció) es necessiten sempre eines (estructures) que permetin realitzar-la en el concret.

Podem considerar una societat com un conjunt immens d'estructures i funcions que es realitzen conjuntament, sigui de forma coordinada o no.

L'estudi de les estructures i de les funcions socials és un dels objectius bàsics del que s'anomena "perspectiva sistèmica" de la Sociologia que, com veurem, és un dels enfocaments bàsics de la matèria. La Sociologia, d'ençà de Durkheim, tendeix a considerar que tota filosofia moral només té sentit en el context d'unes estructures i unes funcions pautades socialment.

Però de fet, la teoria estructuralista no té valor universal: explica molt satisfactòriament els problemes culturals, però no és tan bona per a explicar, per exemple, els problemes de l'economia i encara menys de les religions.

A més convé no caure en l'error de considerar les estructures com entitats reals. Oblidar que son construccions intel·lectuals pot portar a teoritzar d'una manera absolutament abstracta.

També s'ha criticat que el funcionalisme no té prou present la dinàmica social. La polèmica entre Claude Lévi-Strauss i René Girard va mostrar que algunes estructures (especialment les religioses) tenen una significació molt diferent segons el context en què apareixen i, sobretot, unes conseqüències socials i polítiques profundament diverses. Trencar una estructura religiosa o intentar canviar-la per una altra sempre té unes conseqüències molt complexes i és molt fàcil veure aparèixer

2.3 –Funcions socials

En les societats complexes hi ha dos tipus de funcions:

1. ***Funcions manifestes*** són les conseqüències conscients i previstes de les institucions i els actes socials. Són les funcions que "se saben" i "es fan". Per ex. dividir un hospital en metges i ATS té la funció manifesta d'assegurar la millor atenció al pacient.
2. ***Funcions latents*** són les conseqüències generalment no desitjades ni reconegudes de manera conscient pels participants. Són les que "es fan" però "no ho saben". Per exemple: la funció latent de dividir la feina entre metges i ATS és mantenir un principi d'autoritat, una jerarquia...

Podem posar molts exemples: comprar roba té la funció manifesta de vestir-se i la latent d'exhibir moda, de mostrar que hi ha diners, bon gust... Tallar-se el cabell té la funció manifesta d'anar més còmode i la latent d'anar a la moda.

Aquesta distinció és molt important en un alguns àmbits específics: el de la moda i el dels costums particularment. Permet explicar per què els individus consumeixen determinades coses (especialment, coses que no necessiten) no perquè són millors, sinó perquè són més cares o més actuals -i permeten diferenciar-se respecte als qui no poden comprar-les.

D'una manera més general, aquesta distinció val la pena retenir-la perquè inclou un element important: el paper de l'irracional en les accions humanes. Per exemple: una vaga obrera té un contingut manifest (defensar uns drets, demanar augments de sou) i un contingut latent (cohesionar un grup, demostrar força...).

Alguns funcionalistes consideren que tot el que succeeix en una societat és funcional (fins i tot la destrucció d'empreses pot ser "destrucció creativa"), però això és discutible en termes de "càlcul d'oportunitats". De vegades hi ha coses que existeixen

“per què sí”, per raons estètiques (la música popular) o tradicionals (els bous capllaçats a les Terres de l'Ebre). D'altra banda no sembla satisfactori suposar que “tot ha de tenir una funció” (quina funció té jugar amb nines?)

A més, algunes disfuncions es converteixen en oportunitats quan canvia el context. Una dita catalana fa “els bojos fan bitlles” i pretén explicar que, de vegades, coses inútils, sobrereres, desagradables o agressives poden donar a llarg termini bons resultats. És a dir, hi ha circumstàncies que tornen funcional el que era disfuncional i al revés. Per exemple: Israel és un país molt insegur degut a la guerra (i això és disfuncional), doncs bé, les principals empreses de seguretat informàtica al món són de capital jueu (de manera que disfuncionalitat es converteix en oportunitat).

De la mateixa manera que hi ha funcions socials, que mantenen i ordenen el sistema, hi ha “disfuncions socials” és a dir, elements que tenen una funció pertorbadora o desintegradora per a l'estabilitat del sistema. Tota disfunció significa una amenaça per la integritat del sistema. Les disfuncions socials van ser particularment estudiades per Robert K. Merton (1910-2003) (“*Teoria i estructures socials*”, 1968). De fet, hi ha institucions que poden ser al mateix temps funcionals i disfuncionals:

Les religions poden ser funcionals perquè cohesionen la societat unint les mentalitats, però també poden ser disfuncionals en alguns contextos (provocant guerres de religió, inquisicions que impedeixen el progrés, marginació dels no creients).

Les guerres poden ser funcionals perquè cohesionen la societat: els enfrontaments interns tenen poc o cap importància quan s'és atacat des de fora; però també òbviament resulten disfuncionals (provoquen morts, misèria).

2.3.1- Les quatre funcions bàsiques: anàlisi sistèmic A.G.I.L. / L.I.G.A.

La Sociologia funcionalista de Talcott Parsons (1902-1979), volia construir un model global i integrador (“sistèmic”) de la societat. En aquest sentit es preguntà quins mecanismes fan possible que una societat existeixi i tingui èxit.

Afirmà que per tal que poguéssim dir que existeix efectivament una “societat” és imprescindible que al seu interior s'hi desenvolupin quatre funcions (designades com a A.G.I.L.) . Es tracta de:

- **A: ADAPTATION:** Adaptació al medi. Tota societat ha d'adaptar-se a un entorn geogràfic, a una alimentació, a unes tecnologies, etc. La societat que no s'adapta, mor.
- **G: GOAL:** Proposició i consecució de finalitats. Tota societat es fa per a alguna cosa: per a col·leccionar segelles, per tocar la flauta, per guanyar diners, per repartir-se el poder. La societat que no té una finalitat clara i que no procura que els seus membres assoleixen les finalitats que es proposen, mor.
- **I: INTEGRATION:** Integració. Tota societat ha d'integrar nous membres, siguin joves, siguin forasters, siguin nous practicants d'una religió, etc. La societat que no integra, mor.

- **L: LATENCY:** Integració de patrons i cohesió social. Tota societat té un estil de fer les coses, (una "cultura") segons un patró propi, que la fa diferent. Quan una societat perd aquest estil propi i imita una altra, abandonant les seves tradicions, mor.

Exemples: (A) Una empresa que no s'adapta al mercat, desapareix. (G) Un club esportiu que no guanya mai res, desapareix. (I) Una entitat que no integra els joves, desapareix. (L) Una nació que abandona la seva llengua i cultura pròpia perquè la forastera sembla més "guai", desapareix.

Cadascuna d'aquestes funcions A.G.I.L. es fa a través d'un sistema de relacions: que anomenem L.I.G.A.

- **L (latency): dóna origen al sistema cultural.** Ens mostra els patrons de conducta d'un grup, les alternatives dins les quals poden optar els membres d'aquell grup, el que s'admet i el que no s'admet a l'hora de definir una personalitat **p.ex.: un element bàsic del sistema cultural és el les relacions home-dona.** Com s'estableix la predominància dins un grup, marca l'estil cultural d'una societat.
- **I (integració): dóna origen al sistema social.** Ens mostra quins papers (rols) tenen els individus, com s'introdueixen els joves en els sistemes socials, etc. **p.ex.: un element integrador en el sistema social és el cognom.** Que el primer cognom sigui el del pare i que els forasters es canviïn el cognom per integrar-se al país, que l'hereu sigui el noi i no la noia, etc., són elements del sistema integrador.
- **G (finalitat): dóna origen al sistema de la personalitat.** Ens mostra quin tipus de personalitat és escaient per tal d'aconseguir una determinada finalitat. Els estats determinen quin tipus d'accions s'admeten dins la llei i quines es rebutgen globalment, però hi ha patrons de personalitat i de conducta que estan legitimats socialment per tal d'aconseguir una determinada finalitat **p.ex.: assegure's a la butaca de casa i esperar que la dona es posi a cuinar** seria un sistema de personalitat masculina.
- **A (adaptació): dóna origen al sistema comportamental.** El nostre captament s'adapta als mitjans i recursos de què hom disposa; **p.ex.: si una dona no treballa fora de casa i depèn del salari del seu marit** potser haurà d'acceptar que el marit no l'ajudi a la cuina.

Dins de cada societat hi ha algunes institucions més o menys especialitzades en cada funció.

- La funció latent la desenvolupen, p.ex., l'Església i la família i s'orienta per **valors**
- La funció integradora la desenvolupa, especialment, el Dret i s'orienta per **normes**
- La funció "G" de finalitats està marcada pels Estats i s'orienta a assolir **finalitats**
- La funció adaptativa és molt pròpia de les Empreses (que s'han d'adaptar als mercats) i s'orienta a cercar **mitjans i recursos**

A.G.I.L. / L.I.G.A representen els quatre "prerequisits funcionals" que necessita tota societat per tal d'estar viva i d'actuar. Una societat que no tingués èxit en el desenvolupament d'alguna d'aquestes quatre funcions, senzillament desapareixeria (p. ex., una societat en què els joves no s'hi volguessin integrar o que tingués fama d'anacrònica).

No podem avaluar el funcionament d'una societat si no coneixem els quatre elements: valors, normes, finalitats i recursos.

Cal matisar, a més, que no necessàriament la forma d'avaluar la significativitat d'aquests quatre elements és idèntica en totes les cultures i això pot portar a conflictes importants (El *clash of civilisations* deriva d'aquest problema).

2.4 – Funcions socials: valors i normes.

Totes les estructures socials impliquen valors i normes.

Els "Valors" són criteris de funcionament que orienten les societats i, segons Parsons, preexisteixen als individus. Però, malgrat que les els valors preexisteixen als individus (els trobem ja establerts en néixer i ens acompanyen fins morir), tampoc no són ni eterns ni immutables, sinó que poden ser modificats per consens social (acord), o per violència (guerres, etc.). Un "valor" pot perdre significat si entra en crisi la seva funció social (p.ex.: el patriotisme, o el masclisme) i quan de vegades el valor es torna difícil de definir, el valor s'il·lumina pel contravalor (quan no sabem què és el "bé", sempre podem preguntar-nos "què és el mal" i treballar per evitar-lo).

Tots els valors es concreten en "normes".

"Norma" és el procediment que una societat estableix per regular la seva actuació. En totes les societats hi ha normes d'una o altra mena, perquè donen estabilitat i homogeneïtat als grups. A més, són imprescindibles per al control social. La manca de normes (per situacions com poden ser canvis socials o culturals, guerres, crisis polítiques, descrèdit de la tradició, etc.) s'anomena "Anòmia" i és viscuda generalment amb angoixa per part dels grups socials.

Els conflictes socials es produeixen quan es pretén canviar normes o quan els individus no saben quina norma seguir en cas de dubte (anòmia). El canvi de normes més radical és la revolució, però en les societats postmodernes les normes canvien sobretot per pressió social (influència dels mitjans de comunicació, modes...) sovint d'una forma no racional.

Le normes poden ser de dos tipus:

- ***Tàcites/implícites:*** són les que es compleixen sense necessitat d'escriure-les, senzillament a través d'un acord respectat per tothom (p.ex.: a les vuit s'ha d'estar a casa per sopar). Generalment se segueixen per costum i per imitació O com es diu habitualment (en una frase que en origen pronuncià Marx): "Ho fan, però no saben que ho fan". Són de caire "latent".
- ***Explícites, o manifestes:*** són les que cal escriure i negociar entre grups, sovint tenen forma legal, etc.

Generalment, una norma tàcita o implícita és de caire més durador que una de tipus explícit, perquè és més difícil adonar-nos racionalment que la seguim. Quan una norma que sempre havia estat implícita s'ha de fer explícita, això vol dir que s'està produint un canvi social en profunditat, que està en perill un estil de vida, etc.

La norma social només pot existir si hi ha conformitat social, és a dir, si els individus que la segueixen hi estan d'acord. Aquesta conformitat, però, es pot aconseguir de maneres molt complexes que van des del pacte polític a la seducció produïda per la publicitat i l'efecte hipnòtic de la televisió.

Quan una norma perd consens acaba desapareixent. I el mateix succeeix quan no és capaç d'integrar nous membres. Per això el principal problema de moltes societats tradicionals (i de la religió) és el d'incloure els joves –i els forasters– en el consens normatiu.

2.4.1 – El valor normatiu i el valor emotiu

Les normes, a més de ser tàcites o explícites, poden tenir diversos significats i valors. **El valor normatiu és d'intenció racional** (a través d'una norma volem ordenar, classificar o simplificar un problema, una gestió, un sistema de poder, etc.). **El valor emotiu és molt més subjectiu i fa referència a la significació simbòlica de la norma.**

En l'àmbit del valor normatiu es distingeix habitualment entre normes de gestió (purament pragmàtiques i que, per tant, poden experimentar adaptacions i canvis) **i normes fundacionals o estructurants** (que no es poden canviar sense un ampli consens i que serveixen per ordenar o donar significativitat i visió pública a un grup).

En l'àmbit emotiu les normes donen seguretat i cohesió al grup i busquen generar mecanismes d'obediència. Sovint no es tracta de normes lògiques, però estan carregades d'emoció (p. ex., els rituals de les religions). De manera latent, el que hom pretén potenciar amb aquesta mena de normes és l'entusiasme del grup, la identificació amb el líder... Un exemple molt conegut de l'eficàcia del valor emotiu d'una norma és la dedicació que els membres d'una secta o d'un grupuscle polític tenen a la captació de nous adeptes.

2.5 – Què és un grup social?

La sociologia estudia grups socials i els conflictes que aquests grups generen. **Un grup social pot definir-se com un conjunt d'individus que tenen una relació mútua més o menys duradora, tot i que, molt sovint, no es coneixen entre ells.** El nombre d'individus que formen el grup és indiferent: pot variar entre dues persones que formen una parella i molts milions que formen Estats. En canvi és molt important la voluntat de formar-ne part de forma conscient i lliure. No hi ha grup social si els individus no se'n senten part des del punt de vista emocional. I també és bàsic el paper i la funció que cada individu realitza dins d'un grup perquè en totes les societats complexes i en grups una mica amplis hi ha divisió del treball (tècnica) i divisió de funcions (amb implicacions en el poder).

El grup es pot formar per raons molt diverses (ètniques, culturals, lingüístiques, de tradició...) Les classes socials són grups fonamentats en una determinada situació respecte a l'economia i al treball, mentre les ètnies tenen una base cultural, lingüística

o religiosa. **En general, la pertinència a un grup permet dir "nosaltres" per oposició a "els altres"**. Aquest criteri permet distingir entre

Grup Aliè (Out-Group) i Grup de Referència (In-Group)

- **Grup Aliè:** són "els altres" (forasters, "estranyos"...). Generalment constitueixen un contra-exemple en l'actuació social. No es comparteixen símbols, ni valors i poden ser considerats com a enemics, o com a perill.
- **Grup de Referència:** és el que s'autoconsidera com un "nosaltres". Tothom aprèn a viure en societat a través de grups de referència. Dóna seguretat, comparteix símbols, estils de vida, etc. El primer grup de referència és la família, però ho poden ser també una banda urbana, un partit polític...

Els individus mancats de grups de referència tenen desajustaments psicològics, conductes asocials, etc, perquè els manca un element de socialització que els pugui ajudar a entendre el món. Sense grups de referència capaços de donar identitat (per ex.: quan es produeix crisi de la família, dels partits polítics, de la pràctica religiosa, etc) no hi ha consens social comunitari. En aquest sentit tots els grups de referència ofereixen "autoajuda".

L'enfrontament entre "grup de referència" i "grup aliè" en el camp polític està en la base del que s'anomenen "xocs de civilització", però també es troben en camps com els negocis o les bandes juvenils.

2.7 – Grups socials: comunitat i associació

Ferdinand Tönnies (1855-1936) fou un sociòleg interessat a estudiar els vincles entre individus en les organitzacions socials. Els humans viuen en grups que, bàsicament, poden classificar-se, segons la mena de relacions que s'estableixin entre els seus membres, en dos tipus que va anomenar:

Comunitats ("Hot-Groups" – en alemany "Gemeinschaft") i **Associacions** ("Cold-Groups" – en alemany "Gesellschaft")

- **Una Comunitat és un grup de gent que es relacionen entre ells a partir de sentiments.** Comparteixen emocions, creences, vivències i –sovint– punts de vista polítics o socials. En les comunitats els individus es coneixen personalment, participen mútuament de les seves vides privades, etc. Els membres de la comunitat valoren la seva relació intrínsecament (sovint les relacions provenen de temps antics, són fins i tot anteriors al naixement dels individus i són valuoses per a ells). En la comunitat el més important són els sentiments i la confiança. Per això són grups "hot" (càlids). La família, el petit grup d'amics, la petita agrupació religiosa, etc. són exemples de comunitats.
- **Una Associació és un grup de gent que es relaciona per interès mutu.** Els membres d'una associació valoren la seva relació extrínsecament (pel profit que en treuen) i es coneixen impersonalment, és a dir, en funció del càrrec que ocupen, pel que fan i no per qui són. Per això són "cold" (fredes). Un Banc o una empresa qualsevol són associacions.

Fer una barbacoa amb els amics (o un partit de futbol) implica divertir-se, però també augmenta el sentiment comunitari, l'amistat, etc. Participar en una reunió dels

executius del banc, en canvi, augmenta la capacitat associativa. Les comunitats acostumen a ser petites (sovint els membres es coneixen pel nom), i demanen molta lleialtat personal. Les associacions solen ser més àmplies i tenen un límit a la lleialtat en funció de l'interès (per ex.: poden enviar a l'atur els treballadors quan consideren que no són productius). En una associació (per ex.: un Banc) hi poden haver incrustats grups comunitaris (per ex.: treballadors que els diumenges es trobin per jugar a futbol, executius que comparteixin les vacances, etc.) però la finalitat de l'associació no és jugar a futbol, ni anar de vacances.

Generalment es vincula la comunitat al poble petit en què tothom es coneix i en canvi la gran ciutat és "un món d'estrany" en què la gent viu en proximitat però sense interacció personal, d'una manera més propera a l'associació. La pèrdua de comunitat i l'aparició de la impersonalitat és un signe de la vida moderna.

S'acostuma a dir, a tall d'exemple molt clarificador, que: "una comunitat és aquell grup en què si algú et pregunta: '¿com estàs?' li importa la resposta"; mentre que en una associació t'ho pregunten, i els respons, de manera mecànica.

Una societat amb molt sentiment comunitari acostuma a ser tradicionalista i conservadora, perquè els sentiments mutus triguen molt a canviar: un exemple típic són els vincles familiars profunds. Els nens, per exemple, se socialitzen més fàcilment en societats amb valors tradicionals perquè saben quines són les normes i això els dona seguretat emocional.

En canvi, una societat amb poc sentiment comunitari, és a dir, amb poca tendència dels individus a trobar-se, a col·laborar en tasques comunes, amb molta separació de classe, d'ètnia o de religió, té un important perill de disgregació per pèrdua de la seva funció integradora. D'aquí que el relativisme moral impliqui un perill de disgregació de vincles socials. El capitalisme ha tendit al llarg del segle XX a disgregar els vincles comunitaris perquè d'aquesta manera resultava més senzill el control social.

S'anomena "capital social" la capacitat d'una societat per a organitzar empreses comunes a partir de la confiança generada per les comunitats a les quals un individu pertany. El capital social s'expressa, per ex., en el voluntariat, en l'ajuda desinteressada a vells i a malalts, etc.; però també té una gran importància en la creació d'empreses i en l'economia –que es basa en la confiança mútua entre empresaris, treballadors, proveïdors i consumidors.

El capital social s'incrementa mitjançant la construcció d'històries compartides, tradicions, símbols, etc. Com que en els humans la funció simbòlica és molt important, quants més símbols comparteixo amb algú altre, més fàcil és identificar-m'hi, donar o rebre ajuda d'altri etc.

2.7.1.- Endogàmia, estereotips i "bocs expiatoris"

Totes les comunitats estableixen "tancaments de grup", és a dir, normes que actuen com a línies de demarcació o fronteres interiors, per les qual s'accepta o no a un foraster o a un "estrany". Els grups dissidents o minoritaris d'una comunitat fàcilment són considerats "a part" de la comunitat i no només per raons estadístiques, sinó perquè no participen de la solidaritat grupal. Les comunitats tendeixen a ser **endogàmiques** (és a dir, prioritzen els contactes amb altres membres i discriminen els aliens). D'aquesta manera els dissidents o minoritaris tendeixen a estar segregats

de la comunitat: es fan acudits cruels sobre ells (vegi's els acudits racistes sobre jueus o sobre catalans), de vegades viuen en barris a part, hi ha prohibicions tàcites de relacionar-se (i especialment de casar-se) amb ells, etc.

La raça (gitanos, negres), la religió (musulmans), la llengua (catalans a Espanya) diferent crea **estereotips** (és a dir interpretacions basades en prejudicis i discriminatòries) en els individus que no comparteixen aquestes característiques. Un element fonamental del pensament estereotipat és que utilitza categories fixes i inflexibles ("tots els X són N").

Creant estereotips, l'hostilitat o la còlera dels membres del grup majoritari es canalitzen contra els dissidents o minoritaris, convertits en **bocs expiatoris**, és a dir, en culpables universals i a priori de tots els problemes socials. El boc és suposadament "culpable" de coses que ell no ha fet ni ha provocat, però carregar-li la culpa és la forma més senzilla d'evitar tensions grupals.

La construcció social de bocs expiatoris augmenta quan diverses comunitats competeixen per interessos econòmics i quan el grup minoritari té més èxit econòmic que el majoritari (jueus, catalans) i és considerat amb ressentiment com una nosa o un impediment per part d'altres grups més grans però menys eficients. El boc expiatori pot ser vexat, linxat, etc. sense que entre els qui l'agredeixen hi hagi cap consciència de culpa.

L'estudi dels bocs expiatoris fou realitzat per René Girard, per al qual la tota societat necessita convertir els diferents en material-per-a-odiar perquè d'aquesta manera (odiant tots el mateix boc) augmenta la cohesió social. Girard, que en origen era teòleg, va observar que en la religió jueva s'oferia a Déu un "animal perfecte", un boc, perquè en fer-ne el sacrifici servís per tal de carregar ell amb totes les culpes de la societat.

Un boc expiatori té quatre característiques:

1.- És feble i relativament indefens,

2.- Se li atribueixen intencions secretes, amagades, contràries al grup dominant, de manera que el boc expiatori seria culpable de les frustracions del grup majoritari,

3.- No se li permet expressar les seves idees (sistemàticament desvaloritzades per provenir de "qui les diu" sense escoltar "què diu"), ni se li atorga un tracte imparcial,

4.- Són un blanc fàcil, quan se'n abusa no es poden tornar i, atacar-los, fins i tot, augmenta la cohesió del grup que els rebutja.

El concepte de "boc expiatori" ajuda a entendre la gènesi del racisme (fòbia als diferents) i del totalitarisme.

2.8 – Acció social: Concepte i tipus

El que justifica l'existència d'un grup és la necessitat d'actuar conjuntament. "Acció social" és el que fa que individus en principi diferents es posin d'acord per tal de fer alguna cosa junts. **En la definició de Max Weber: "Acció social és qualsevol**

actitud o conducta en la mesura que l'agent o agents li associïn un sentit subjectiu".

Segons Max Weber hi ha 4 categories bàsiques d'accions socials:

- **De finalitat racional:** La que es fa com a càlcul, per eficàcia, al marge del seu valor moral. Per ex.: pagar impostos per rebre a canvi uns serveis.
- **De valoració racional:** La que es fa en vistes a un futur, més o menys hipotètic, i amb un contingut moral. Per ex.: donar sang, o rebre una educació que servirà per guanyar-se la vida.
- **De contingut emocional:** La que es fa guiada per la passió, l'afecte o els sentiments en general. Per ex.: seguir un equip de futbol, o anar a un concert.
- **De contingut tradicional:** La que es basa en l'hàbit i el costum. Per ex.: celebrar el Nadal, o casar-se.

En realitat, moltes accions socials barregen les diverses categories, a percentatge variable segons el cas. Per això des de Vilfredo Pareto es distingeix entre:

- **Accions socials lògiques:** les que cerquen una finalitat explícita amb fins i mitjans, de manera que l'objectiu i el subjectiu coincideixen.
- **Accions socials alògiques (o irracionals):** són les que no reuneixen condicions d'objectivitat.

Les accions socials més significatives són, normalment, les de tipus lògic (o de finalitat racional), que tendeixen a considerar les coses, els individus i les idees com a instruments per a assolir finalitats. Per això de vegades s'anomenen "d'acció instrumental".

2.9 –Acció social: Rol i status

L'acció social succeeix en un grup o entre grups. Però dins de cada grup els individus tenen funcions diferents. Per això **Ralph Linton** va proposar els conceptes de **Rol** i **Status** per situar l'individu en relació al seu grup.

- **Rol és el conjunt coherent d'activitats i expectatives, socialment definides, que donen identitat a un subjecte.** "Rol" en francès i en anglès vol dir "paper". És el paper que cadascú fa en l'escena social, en la mesura que ocupa una determinada posició social. Qualsevol individu té un (o diversos) rols que han de ser coherents entre si. Cada rol està socialment pautat de manera que sabem què s'espera de cada individu en l'exercici d'un rol i que hi ha coses que en l'exercici del rol no es poden fer mai, sota càstig de ser expulsat del grup (un professor alcohòlic, per exemple).

Un rol inclou elements de molts tipus (forma de vestir, de parlar, de gastar...) perquè interpretant un determinat rol es vol "causar una impressió" determinada. Els rols han de ser compatibles entre si. Per ex.: mestre i pare de família. Si algú manté rols incompatibles dins una determinada societat (capellà catòlic i pare de família, per ex.), es produeixen problemes importants tant en la identitat subjectiva com en el reconeixement social.

Es parla de "regionalització de la vida" o "rols regionals" per referir-se al fet que, cada dia, un mateix individu pot canviar de rols segons, per ex., l'horari de la seva vida (al matí professora, a la tarda mare de família) amb expectatives i normes diferents. Així, p. ex. el director del banc que porta corbata per atendre els clients, vesteix diferent quan surt a prendre una copa amb els amics, o quan va de cap de setmana. Però el significat dels rols és més ampli i també afecta els objectes. També les cases tenen aspectes "regionalitzats" d'acord als rols (habitacions per a funcions determinades: despatx, cambra, menjador de diari i de festa...)

El rol va associat, a més, a aspectes psicològics implícits que sovint el mateix individu desconeix (formes de parlar, per ex.) perquè els viu de forma inconscient. Aquests aspectes s'anomenen "marcadors" (gestos de la cara i del cos...) i són molt importants quan ens trobem amb desconeguts o quan no estem segurs de la posició a adoptar.

Un canvi sobtat de rol produeix efectes psicològics angoixants (per ex.: la dona que està fent una tasca directiva en una empresa i sobtadament esdevé "pacient" quan va al ginecòleg; o en general la pèrdua de domini sobre un mateix i el no saber què he de fer quan vaig al metge, quan estic en un ambient de gent que no és de la meua edat, etc).

- **Status és la consideració social d'un individu per relació al seu rol.** Dóna drets i deures i implica que els altres consideren l'individu d'una determinada manera en el marc d'una determinada societat. Estatuts vindria a ser el prestigi, la categoria social, la dignitat.

Cada status es troba en relació molt íntima amb el poder (objectiu) i amb l'autoritat (subjectiva). Obliga també a un tipus de consum i d'actuació que s'anomena "mostra de status" (per ex.: anar al Liceu per a "fer-te veure" o sovintejar determinats restaurants, encara que no agradi l'òpera, ni t'agradi gaire menjar amb crema de llet, pot ser una mostra de status alt). Hi ha també un "consum de status" (anar a determinats restaurants, vestir d'una certa manera). El sociòleg francès Pierre Bourdieu anomenà "habitus" (principi que ens permet percebre l'organització del món) la identitat social que deriva del rol i de l'status.

La relació entre status i ingressos econòmics no és lineal (per ex.: un professor d'universitat a Catalunya cobra poquíssim, comparativament parlant respecte al que es cobra en altres països europeus, i en canvi té status alt –en teoria).

S'anomenen "esnobs" [del llatí "sine nobilitate", en acrònim anglès: *snob*], les persones que fan un consum de status desafortat o les que trenquen amb un consum de status per imposar-ne un altre. Per ex.: escoltar música de rumba catalana seria un detall de conducta esnob quan s'espera que a un professor li hagi d'agradar l'òpera.

El concepte de "Status" no té absolutament res a veure amb la necessitat social objectiva d'una feina. Una vaga d'escombriaires o de conductors d'autobús provocaria el caos en una ciutat al cap d'una setmana, però l'escombriaire i els conductors d'autobús tenen un status baix. Una vaga de professors universitaris o de pilots d'avió no provocaria cap caos social (fins i tot, en el primer cas, es dirien menys bestieses al món) però un professor universitari o un pilot tenen un status alt.

En general, els status són estàtics (quan l'has aconseguit no es perd), mentre que els rols són dinàmics –poden canviar força al llarg de la vida.

Un status es pot aconseguir no només per la feina, sinó també per matrimoni. En aquest cas, el membre de status més baix "puja de status". Generalment els individus estan disposats a fer tota classe d'accions per a impedir perdre status. Una guerra civil o una revolució es produeix, sobretot, quan grups importants d'individus tenen barrat l'accés a un status que creuen merèixer pel seu paper en l'economia o en la cultura.

2. 9.1.- El model dramàtic de Goffman: regions davanteres i regions traseres.

El sociòleg Edwin Goffman ha explicat la interacció social entre rol i status a través del que s'anomena el "model dramàtic". La vida seria globalment com un teatre social. En cada rol i en cada consum de status ens preocupem per "causar una impressió" adient. Ens interessa que els altres ens vegin d'una determinada manera.

Així en la vida social, en la interpretació del nostres rols i haurien regions davanteres i regions traseres.

- **Regions davanteres** són aquelles en què els individus organitzats en grups saben molt bé com han d'actuar en públic: per exemple un matrimoni que potser es detesta "cordialment" guarda les formes davant els cunyats, o un cambrer de restaurant davant els clients –o els alumnes en una classe davant el professor.
- **Regions darreres** de la conducta són aquelles que es produeixen quan els individus "es relaxen" i es permeten ser grollers, vulgars, o prendre's el pel.(p. ex., els comentaris dels cambrers a la cuina sobre els clients, o els comentaris dels alumnes sobre els seus professors als fòrums d'Internet).

Aquesta distinció és molt significativa en les institucions tancades (hospitals, presons) i ens permet entendre les tensions grupals.

2.9.2.- La teoria de l'espai personal d'Edward T. Hall.

Una forma molt significativa d'expressar el rol i status d'uns individu és la manera que hom té d'ocupar l'espai personal. Es tracta d'una forma no-verbal d'expressar status. És fàcil observar que una característica típica dels individus amb poder és "mantenir les distàncies". El poder tendeix a no deixar-se tocar. En general, a més poder més distància física es produeix.

Aquesta teoria s'anomena **proxèmica** i va ser elaborada per Edward T. Hall, que ha distingit quatre zones d'espai personal:

- **Distància íntima:** fins a quaranta-cinc centímetres, està reservada a molt pocs: pares, fills, amants...
- **Distància personal:** de quaranta-cinc centímetres a poc més d'un metre. És l'espai on "entren" els amics i coneguts.
- **Distància social:** de poc més d'un metre a a tres metres i mig és la de les situacions formals, entrevistes, negocis...

- **Distància pública:** a partir de tres metres, és la de quan actuem en públic, en una conferència o un míting – és fàcil observar que a missa o en una conferència sempre queda buit el primer rengle de cadires.

Quan, p. ex., en una biblioteca estem més estrets tendim a posar barreres (una pila de llibres), o quan pugem l'ascensor amb uns desconeguts ens sentim neguitosos i callem. Això és un aspecte psicològic significatiu perquè l'agressió pot començar quan algú sent envaït el seu espai personal.

2.10 –“Habitus”

“Habitus” fou un concepte central en l'obra del sociòleg estructuralista Pierre Bourdieu (Especialment desenvolupat al seu llibre: *“La distinció – Criteris i bases socials del gust”*, 1979). “Habitus” és, segons aquest autor, un “no-coneixement” (que no cal confondre amb ignorància). **Vindria a significar tot allò que fem donant-ho com per pressuposat, considerant que es perfectament normal i corrent, tot i que per a algú que no pertanyi a la nostra societat pugui ser perfectament estrany o fins i tot absurd.**

“Habitus” és al mateix temps:

- **Estructura estructurant:** és a dir, una manera d'organitzar les pràctiques i les percepcions de les pràctiques. Per ex., un “habitus” de classe alta és anar al Liceu i es percep el qui hi van com a gent “fina i distingida”.
- **Estructura estructurada:** és a dir, la conseqüència del fet de formar part d'una classe social sobre determinada manera de percebre les pràctiques socials. Per ex., si he nascut en una classe social alta no m'estranyarà anar al Liceu (al cap i a la fi ja hi anaven els meus pares, els meus avis) i tindrà més oportunitats d'anar-hi. I si he nascut en una classe social baixa em farà més il·lusió anar-hi i ho valoraré més perquè he tingut menys oportunitats de fer-ho.

“Habitus” és un concepte molt important perquè ens permet entendre el sentit de les diferències que s'estableixen entre grups. Quan afirmo els meus “habitus” (escoltar música clàssica o escoltar heavy / anar de vacances a l'estranger o al poble de la meva àvia) estic explicant qui sóc jo (identitat) i qui no sóc (la meva diferència).

“Habitus” és sempre un concepte relacional, perquè els meus habitus em donen identitat social i em diferencien dels altres membres de la societat.

Exemple: Si tothom pogués vestir de Kenzo o tothom pogués anar al Liceu, aquest fet deixaria de tenir importància. Un exemple curiós de l'habitus és prendre el sol o estar prim. Quan les pageses estaven morenes, la classe alta volia estar pàl·lida, per no confondre's amb la pobrissalla. Quan les obreres van anar a la fàbrica (i per tant, no prenien el sol) es va posar de moda fer esport i anar a la natura. I avui el que és “beautiful”, el que marca, més és aprofitar l'estiu per anar no pas a prendre el sol a la Costa Brava, sinó anar a esquiar a la neu a Bariloche (Argentina) i poder comparèixer una festa al mes d'agost amb un moreno de muntanya austral i les marques de les ulleres.

2.11 –Què és una teoria estructuralista?

Les distincions conceptuals que hem vist fins ara formen part essencial del que s'anomena "perspectiva sistèmica", que és la base de l'estructuralisme. L'estructuralisme és el nom que s'ha donat darrerament al "funcionalisme estructural". ***D'una manera més genèrica i simplificadora podríem dir que el funcionalisme és bàsicament nord-americà i molt propi dels anys 1940-1960; en canvi, l'estructuralisme és la versió europea (i molt especialment francesa) de l'escola*** –amb algunes matisacions importants, com ara la importància que es dona al llenguatge i la major influència d'alguns elements marxistes– ***i es va desenvolupar entre els anys 1960 i 1990.***

S'acostuma a dir que l'estructuralisme és la conseqüència del "gir lingüístic" en el funcionalisme.

Per al funcionalisme, les persones són importants, però no centrals: allò central –i científicament possible d'explicar– són les estructures i les funcions que tendeixen a superar amb la seva força les pures decisions subjectives. Per això mateix aquesta teoria va ser molt útil quan es tractava d'impedir, durant la guerra freda, que apareguessin noves teories de la revolució, desanimant els potencials transformadors. La idea bàsica que trametia una teoria funcionalista, era que ningú no podia res contra "el sistema", que apareixia com un monstre de mil caps, capaç de passar per sobre de les voluntats individuals. D'aquesta manera l'extensió del funcionalisme ajudava a crear conformisme social entre les élites intel·lectuals.

Aquesta concepció funcionalista arriba al seu màxim desenvolupament amb l'obra de Niklas Luhmann "La ciència de la societat" (1990) en què desenvolupa el concepte de "autopoiesis", extret de les teories dels biòlegs xilens Maturana i Varela. Per a aquests biòlegs els éssers vius són "autopoietics", és a dir, constitueixen xarxes tancades en què les molècules produïdes generen la mateixa xarxa que les va produir. De la mateixa manera per a Luhmann, els sistemes socials es generen i es reproduïxen a sí mateixos. El sentit d'una acció social és anterior al subjecte (presubjectiu) i només pretén adaptar-se al medi.

Els estructuralistes, en canvi, donen una gran importància al llenguatge. Una societat ha de ser considerada com un "sistema de signes". Cal dir que aquesta idea serà recollida també pel que s'anomena la "perspectiva dual" de la Sociologia (punt 2.1.-).

En lingüística es distingeix entre "significant" (gos/chien/dog) i "significat" (l'animal en qüestió). Una cosa és el signe (la paraula "gos") i una altra és la cosa ("gos"). El significat és originat per les diferències entre significants (per ex.: no sabríem que som "obrers" o "burgesos", o "adolescents" o "de la tercera edat", si no haguéssim creat un mot-significant per expressar aquests significats).

D'aquí, els estructuralistes en treuen una idea central: els conceptes sociològics tenen sentit en la mesura que uns significants creen significats. Per ex: "alt" es un concepte que podem comprendre perquè sabem què vol dir "baix"; "cos" té sentit per oposició a "ànima", "burgès" per oposició a "proletari", "adolescent" en referència a "nen" i a "adult", etc.

Una teoria estructuralista és, en síntesi, la que busca contraposar conceptes (així, "habitus" en Boudieu) per a construir estructures relacionals, dins les quals es mouen els individus concrets.

Mentre els "funcionalistes" s'interessen per fets socials que actuen amb independència de les voluntats personals, els estructuralistes s'interessen sobretot pel llenguatge en la mesura que consideren que és la nostra manera de parlar sobre les coses la que determina la comprensió que en tenim. D'aquesta manera l'estructuralisme obre el pas a les teories constructivistes, típiques de la perspectiva subjectiva en ciències socials.

2.12 – Què és l'interaccionisme simbòlic?

Interaccionisme simbòlic és el nom que rep en sociologia l'“Escola de Xicago”, que deriva del filòsof George Herbert Mead (1863-1931); autor del llibre *Esperit, persona i societat* (1863-1931). Mead va desenvolupar la **teoria del jo social**, segons la qual els individus desenvolupen la seva autoconsciència en veure's com els veuen els altres. Per a Mead, la societat s'estableix quan es comparteixen símbols amb altres individus i aprenem a donar-los un significat. L'home és l'únic animal que parla i, en conseqüència, a través del llenguatge se socialitza. Seria, doncs, en l'acció social, en la perspectiva dual, interactuant i parlant amb altres individus que es crea una consciència de socialització. D'aquí que sigui en la infància quan s'adquireix la identitat social bàsica. En aquest punt l'interaccionisme té força relació amb la psicoanàlisi, tot i que no admet la teoria de l'inconscient freudiana.

Els funcionalistes i els interaccionistes simbòlics són escoles rivals. Mentre que per als funcionalistes, l'important és la funció (p. ex. "ser profe") i, en canvi, l'individu és el de menys (al cap i a la fi un profe i un altre "són profes" i, per tant, tots dos expliquen classes, avaluen...); en canvi l'interaccionisme considera els individus activament, vivint en situacions concretes dins una cultura. Per a un interaccionista, no som criatures d'una societat, sinó creadors socials.

Un exemple d'interacció simbòlica es dona en les grans ciutats (no s'oblidi que aquesta teoria neix a Xicago!). La vida no és igual per a qui viu en una gran ciutat que per a qui viu en un lloc semidesèrtic. En les grans ciutats, els individus interaccionen amb l'urbanisme, amb les xarxes socials, etc. ***És la percepció que els individus tenen del seu entorn el que condiciona la forma de viure que adopten.*** Així si un grup nombrós creu que per viure a la ciutat cal organitzar-se en bandes i adopten aquest tipus de vida, enfotent-se de les regles morals, al cap d'un temps la gent considerarà que “si ho fa tothom”, deu ser “normal” (recordi's que Xicago és la ciutat d'Al Capone i de la Màfia). En la concepció interaccionista, els espais físics i la manera com els individus es guanyen la vida, es relacionen, s'organitzen, etc., s'impliquen mútuament.

Els usos de la ciutat (incloent el preu dels habitatges, els serveis públics, el transport) i la vida dels urbanites és inseparable. ***L'urbanisme, estudiat per un altre membre de l'escola de Xicago, Louis Wirth (1897-1952), és un "estil de vida"***. Tot i que la teoria segons la qual el mode de vida de pagès és plàcid sigui un mite (inventat pels romans!), és obvi que un urbanisme que doni espai a places i a llocs de reunió fa una vida millor. La vida en un entorn físic agradable, ben construït, pot ser més amistosa i socialment constructiva que la vida aïllada i dura al camp. La contradicció camp/ciutat no dependria, doncs, de la ciutat en ella mateixa, sinó dels significats que la gent li dona.